

INTRODUCCIÓ

En el marc de l'Escola Andorrana, la finalitat de l'assignatura sobre literatura universal consisteix a fer que l'alumnat visqui la literatura com un saber viu i que consolidi el domini de la lectura crítica de textos literaris actuals i moderns, en diverses llengües i suports de lectura.

L'assignatura parteix de dos idees fonamentals. La primera idea és que la literatura ens ajuda a comprendre la complexitat de l'existència humana en totes les seves vessants de passió, tragèdia i humor, i també a interrogar-la. A la vegada que la literatura és una invitació a la reflexió profunda sobre el passat, el present, l'essència humana i també ho és a la transformació vital personal: després de llegir un text, no tornem a ser els mateixos. La segona idea és que la literatura és un espai interdisciplinari, en el sentit que s'ha desenvolupat aprofitant activament les connexions amb les arts, la història i la filosofia. Per tot això, l'assignatura pretén connectar l'experiència del jove que habita a l'Andorra de principis del segle XXI amb la reflexió col·lectiva, interdisciplinària, sobre la condició i l'existència humana, contribuint, així, a la seva formació humanística i alhora estimulando la creativitat, la reflexió i el pensament qüestionador.

Aquesta assignatura tracta els textos literaris des d'una perspectiva universal i en paràmetres comparatístics, la qual cosa suposa llegir amb la finalitat d'establir vincles temàtics o connexions entre textos diversos, situats en moments històrics i geoculturals diferents, i poder, així, identificar continuïtats i discontinuïtats entre gèneres i formes que han nodrit l'imaginari literari universal. També ha de proporcionar un espai de coneixement i divulgació del passat literari occidental per projectar-lo vers el futur, per comentar-lo en relació amb una irradiació textual que vinculi els textos treballats a l'aula a altres textos i productes literaris artístics que mantenen la vigència del passat literari fent que la literatura sigui cobejable i atractiva per a un públic actual. Aquesta mirada dialògica a la literatura afavoreix que l'alumne copsi la riquesa del fet artístic i que s'impliqui en una experiència lectora que busqui la completeness en la globalitat i intensitat.

En resum, aquest Programa aposta perquè l'alumnat prengui consciència de la influència de la tradició i de la innovació en la construcció i la recepció dels textos literaris, especialment en els actuals, i que integri els valors literaris com a recursos culturals i de reflexió humana que ens permeten alhora donar forma i interpretar millor l'entorn cultural, la història i les representacions socials, passades i actuals, dels humans, en un context sociocultural que és global i molt divers.

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

El plantejament de les competències de l'assignatura de literatura universal s'articula a través de tres eixos complementaris: la interpretació socioliterària i artística (en la dimensió de pensament i comunicació), la intertextualitat literària i el focus en els valors literaris (gèneres, temes i formes). D'aquests eixos es desprenen les dos competències imprescindibles per interpretar textos en l'àmbit de la literatura universal, i que comparteixen la intertextualitat literària com a base comuna.

La primera competència –reconstruir interpretativament l'evolució cultural de temes i formes literàries– tracta la continuïtat o la transformació literària d'un valor literari en el temps i l'espai cultural, i implica l'anàlisi qualitativa i transversal de textos literaris del passat i contemporanis, tenint en compte gèneres, cultures i èpoques diferents. La segona –establir vincles entre els textos literaris i l'imaginari històric, social i artístic– es focalitza en la mirada humanística, que és imprescindible per interpretar la continuïtat i el canvi des d'una aproximació cultural i comprensiva. Aquestes competències s'articulen, s'impliquen i es retroalimenten mútuament en el procés d'interpretació literària.

Reflexionar sobre la creació i la recepció del discurs literari en relació amb l'evolució sociocultural i ideològica dels valors literaris

Establir relacions qualitatives d'afinitat i contrast de tema o forma entre textos del passat i textos contemporanis

C1. Reconstruir de forma interpretativa l'evolució cultural de temes i formes literàries

Raonar les relacions intertextuals que s'observen en els textos recorrent a una àmplia diversitat d'eines de recerca, d'interpretació literària i d'anàlisi comparada

C1. RECONSTRUIR DE FORMA INTERPRETATIVA L'EVOLUCIÓ CULTURAL DE TEMES I FORMES LITERÀRIES

La competència *reconstruir de forma interpretativa l'evolució cultural de temes i formes literàries* implica que l'alumnat aprèn a apreciar i llegir la literatura orientat per un objectiu concret de lectura: l'estudi dels valors literaris, que es concreta en l'anàlisi de temes, gèneres, personatges i valors estéticoartístics. Aquesta lectura analítica requereix, en primer lloc, la identificació dels temes (o arguments) i les formes literàries que han influït en el procés de creació literària –tant en la cultura occidental com en altres cultures– i, en segon lloc, l'anàlisi de la continuïtat o la transformació que aquests valors literaris han experimentat en relació amb textos, autors, gèneres, ideologies, cultures i èpoques. És l'alumnat qui, des d'una posició interpretativa activa, “investiga” la pervivència, els canvis o les innovacions que els temes i les formes literàries han experimentat a través del temps, l'espai geogràfic i cultural o les arts. Cal remarcar que l'exercici d'anàlisi retrospectiva dels temes i de les formes literàries va més enllà d'una lectura històrica o diacrònica, s'ha de portar l'anàlisi a l'apropiació qualitativa, creativa i personal del material literari.

Valorar un text qualitativament vol dir reconèixer-ne la “gràcia literària” i argumentar-ho amb observacions i exemples concrets. La reconstrucció de relacions d’afinitat o contrast entre textos (actuals o del passat, clàssics o no, i fins i tot allunyats en el temps o culturalment) és el fonament de la interpretació de l’evolució cultural dels gèneres i de les formes literàries. En aquest sentit, és important considerar, més enllà dels textos, la influència dels autors com a “influenciadors” literaris i culturals, concretats en ídols literaris o socials o bé en contra-referents.

Finalment, raonar les relacions intertextuals que s’observen en el textos és una altra acció clau per al desenvolupament de la competència. En el context d’aquesta assignatura, raonar implica poder justificar les observacions al voltant de les connexions textuals, adduint reflexions, citacions extretes dels textos, connotacions o preguntes sense resposta. A més, significa que l’alumnat ha d’aprendre a valorar els textos separant l’opinió personal de la lectura raonada i crítica. Per donar suport al discórrer interpretatiu cal, també, dominar les eines de maneig de la documentació bibliogràfica o documental de fonts diverses i la comunicació del pensament per escrit, oralment i a través de la multimodalitat.

Orientacions didàctiques de la competència

El desenvolupament d’aquesta competència implica l’ús combinat de dos instruments d’anàlisi qualitativa i reflexiva de textos que, en conjunt, vertebraren el procés interpretatiu de l’alumnat en l’immens àmbit de la literatura universal: la selecció de textos i l’adquisició de la lectura orientada.

El corpus de textos seleccionat pel professorat ha de servir de base per a la planificació d’un itinerari de lectura que possibiliti que l’alumne analitzi un valor literari, sigui un tema o una forma, de manera transversal, amb la finalitat d’identificar-ne les transformacions o les continuïtats que ha experimentat al llarg del temps en contextos culturals, socials o històrics diferents. Aquesta selecció ha d’incloure, sempre que siguin rellevants, productes literaris diversos en formats i suports diferents, sense oblidar la literatura digital.

D’altra banda, l’adquisició de la lectura orientada ha de servir perquè l’alumne analitzi un aspecte literari en el marc d’un corpus de textos que presenta relacions intertextuals. Perquè això funcioni, cal que l’alumne adopti un rol actiu, que consisteix a ‘remenar’ els textos del corpus per reconèixer-ne i explicar les relacions intertextuals. En aquest sentit, també és fonamental l’adquisició d’habilitats interpretatives de comparació de textos literaris, per poder-los confrontar pel que fa a aspectes concrets com el tema, la psicologia dels personatges, o els valors i les formes literàries que posen en joc. A més, per tal d’enriquir la interpretació també és important que l’alumne adopti múltiples perspectives d’anàlisi (la temològica, la intertextual o la crítica).

C2. ESTABLIR VINCLES ENTRE ELS TEXTOS LITERARIS I L'IMAGINARI HISTÒRIC, SOCIAL I ARTÍSTIC

Interpretar textos humanísticament, aprofitant elements històrics, culturals, sociolingüístics i d'història de la literatura

C2. Establir vincles entre els textos literaris i l'imaginari històric, social i artístic

Prendre consciència del desenvolupament dels temes literaris en altres contextos artístics (arts plàstiques, cinema, literatura digital, etc.)

Valorar la influència dels textos literaris del passat en els valors i les pràctiques culturals i estètiques actuals

La competència *establir vincles entre els textos literaris i la història de les idees* implica que l'alumnat aprèn a donar sentit cultural al text literari i aprofita les “traces” històriques i sociolingüístiques que presenta per comprendre'l millor. Alhora, la competència suposa la sensibilització de fins a quin punt la literatura també ens ajuda a empatitzar millor amb la civilització, actual i passada, i la cultura, sigui la nostra o la d'altri.

El desenvolupament d'aquesta competència implica llegir els textos des d'una mirada humanística, és a dir, recolzant-se en les grans disciplines de les ciències humanes (història, pensament, sociolingüística, arts, música) i en els estudis literaris (història de la literatura i literatura comparada). Per exemple, del fet de confrontar l'original amb una versió el lector pot extreure'n informació sociolingüística que li permeti abordar una interpretació cultural del text. En aquest sentit, la literatura, com a artefacte cultural, esdevé un espai de visibilització i reflexió sobre la cultura en un sentit ampli.

Aquesta competència suposa la presa de consciència de l'abast del discurs literari, que excedeix l'àmbit estricte de la literatura i és present tant al discurs quotidià (frases fetes, clixés, anuncis, etc.) com als contextos artístics (arts plàstiques, cinema, literatura digital, arquitectura, teatre, òpera, dansa), on adopta multiplicitat de formes; com a motiu d'inspiració, d'interpretació narrada d'un clàssic, de reinterpretació crítica o creativa, etc. Prendre consciència de l'abast de la literatura vol dir donar valor cultural a aquesta omnipresència.

A més, la competència també requereix la reflexió crítica sobre la influència de la literatura en els valors culturals i estètics actuals. Aquesta influència es pot concretar, per exemple, en identitats socials tipificades que fem servir per titllar persones o relacions (el Don Juan, l'aneguet lleig, etc.), en referents musicals i pràctiques retòriques audiovisuals (anuncis, sèries televisives, etc.) i en el màrqueting (vestimenta, productes del marxandatge). Valorar la influència dels textos literaris en la sensibilitat actual implica la identificació dels elements literaris del passat i analitzar com s'han re-interpretat en altres contextos actuals.

Orientacions didàctiques de la competència

El desenvolupament d'aquesta competència va lligat a l'exercici d'observar relacions intertextuals entre textos literaris i informació cultural. També és important reconèixer la dimensió sociolingüística i artística present en tot text literari.

La intertextualitat consisteix en l'ús, directe o indirecte, de material lingüísticocultural sense que aquest ús pugui ser considerat plagi. Per establir vincles intertextuals cal tenir una certa perspectiva literària i, en aquest sentit, és important que a l'aula es reconegui el mapa personal de lectures de l'alumnat, perquè el comentari sobre la literatura no se centri exclusivament en textos canònics. Els llibres que formen part del repertori lector dels alumnes es poden integrar a l'aula a través de projectes que permetin la irradiació textual i la identificació de lligams intertextuals entre textos de literatura universal i la literatura que consumeixen habitualment i volutària els lectors joves d'avui. També és important partir d'una idea oberta i àmplia de text literari i relacionar el text literari amb altres productes artístics o multimèdia (films, anuncis, etc.).

Per establir vincles entre els textos literaris i l'imaginari historicosocial, cal tenir en compte que tot text carrega l'imaginari sociolingüístic del moment i del lloc des d'on es va concebre, fins i tot quan el text ficcional no fa referència al seu present històric, com passa amb les distopies. En aquest sentit, la interpretació dels textos literaris, especialment en un àmbit de caràcter global i contrastiu com és el de la literatura universal, és més rica quan és sensible a les marques humanístiques i paratextuals del text, que donen informació sobre el context sociocultural i lingüístic. A l'aula, es poden donar eines i recursos per cercar informació sobre el text, sigui en altres escrits disciplinaris (articles o llibres de crítica literària, etc.), multimèdia (reportatges, pel·lícules, material multimèdia a la xarxa, etc.) o comentaris de lectors a la xarxa.

L'exercici d'anàlisi contrastiva entre productes de cultures o èpoques diferents que integren una mateixa forma o formes literàries contribueix a la valoració de la influència que les formes literàries del passat tenen en els valors i les pràctiques estètiques actuals. La tria dels materials a comentar pot centrar-se en estructures mítiques, personatges, contes, etc., que s'hagin reinterpretat en productes literaris i artístics diferents. També es pot demanar que els alumnes "observin" la seva realitat per buscar marques literàries a la publicitat –audiovisual o en paper– a la qual estan exposats, a les sèries que veuen, als jocs audiovisuals o digitals als quals juguen, o a la literatura juvenil o de masses que llegeixen.

Per al desenvolupament d'aquesta competència cal fomentar activament els contextos d'intercanvi, tant entre els alumnes com amb altres lectors de l'entorn o de la xarxa.

RECURSOS D'APRENENTATGE

El criteri de selecció que ha marcat el desenvolupament dels recursos d'aquesta assignatura ha estat l'enfocament temàtic. Aquest plantejament suposa un trencament amb l'enfocament historicista que ha dominat l'ensenyament de la literatura durant les darreres dècades, centrat en l'estudi d'autors, gèneres i moviments literaris, i se centra en el treball de temes com a articulador dels processos d'interpretació i reflexió literària en l'espai de la literatura universal.

Així, els blocs organitzadors de l'assignatura representen, en conjunt, els elements clau que intervenen en la construcció de l'imaginari literari universal: la pervivència de temes i formes, les construccions socials, els temes mítics, els personatges arquetípics i la simbologia. Aquests grans temes es concreten en cada bloc a partir de diversos conceptes literaris que ofereixen possibles "portes d'entrada" a la interpretació i la reflexió sobre l'imaginari literari universal i que, a l'aula, s'han de concretar en propostes d'itineraris lectors que, construïdes a partir de fragments o textos, se centrin en algun aspecte o fenomen literari, sigui de caràcter temàtic, conceptual o simbòlic, entre altres possibilitats.

Pel que fa als procediments, a les actituds i als valors, es mostra una llista comuna per a tots els blocs i per a ambdós competències. Per una banda, els procediments engloben les accions clau per al desenvolupament competencial de l'assignatura, que inclouen la contextualització socioliterària, la investigació, la connexió entre textos, a més de l'adopció d'un punt de vista personal i crític envers els textos literaris i l'expressió raonada de la mateixa interpretació, que pot ajudar-se del suport multimodal. Per una altra banda, les actituds i els valors de la llista recullen les bones disposicions envers la construcció del coneixement literari (actitud crítica, reflexiva, respectuosa envers la propietat intel·lectual, etc.) i de la consideració de la literatura universal com un espai de reflexió personal i social.

És important que els recursos dels blocs es treballin de manera coordinada i holística, ja que l'objectiu és connectar conceptes, temàtiques i anàlisis. L'anàlisi transversal de temes i formes és imprescindible per a l'adquisició dels recursos, i per això és comuna a tots els blocs.

També és important que l'assignatura aprofiti activament la tecnologia (p. ex., *e-readers*) i els nous llenguatges digitals emergents a la xarxa (literatura en línia, apps literàries) per estendre les possibilitats lectores. Els itineraris lectors recomanats aquí també inclouen exemples d'apps literàries o de literatura digital interactiva de textos clàssics (les apps literàries que s'ofereixen d'exemple o es recomanen s'han indicat entre parèntesi, per distingir-les de les publicacions en paper). A més, també és important l'aprofitament de la multimodalitat i dels textos de comentari de la literatura propis del món digital (les videorecomanacions, el *booktràiler*, la narració digital) per enriquir els processos d'anàlisi literària dels temes i de les formes de caràcter universal, de manera que l'escriptura interpretativa i analítica aprofiti textos interpretatius actuals i socialment rellevants.

Pla lector

L'assignatura integra un pla lector que contribueix al desenvolupament global de les competències en aportar l'anàlisi literària aprofundida centrada en una obra. Aquest tipus de lectura, extensiva i individual, complementa la lectura de caràcter transversal, que és imprescindible per desenvolupar les competències. El pla lector és important per reforçar els recursos des d'una experiència lectora més individual. També ha de promoure un mínim de dos lectures per cicle; dos han de ser títols proposats pel professor com a lectura obligatòria i els altres dos poden respondre a tries de l'alumnat. En qualsevol cas, tots els títols llegits han d'estar lligats a temàtiques o recursos concrets del currículum. A l'aula, aquest aprofundiment en l'adquisició dels recursos a través de les lectures del pla lector es pot fomentar amb la lectura guiada, combinant la reflexió escrita i el cercle de discussió lectora. A més, és recomanable aprofitar el pla lector per establir connexions entre els recursos i els interessos literaris propis dels alumnes. Per exemple, si es

demanen dos lectures per curs, una de les lectures pot ser obligatòria i treballar-se de manera guiada i conjunta, i l'altra pot ser d'elecció lliure, encara que es pugui enfocar amb alguns condicionants que facin lligar la tria de l'alumne amb alguns dels recursos.

BLOC 1. LITERATURA: PERVIVÈNCIA O TRANSFORMACIÓ? EL PÈNDOL ENTRE LA CONTINUÏTAT I EL CANVI

El primer bloc recull els elements bàsics que conformen la base de la interpretació socioliterària i intertextual en el marc de la literatura universal: la fricció entre el text literari i la vida, la universalitat de determinats temes i formes literàries, la capacitat transformadora de la literatura i la connexió amb les arts. En conjunt, el bloc aporta una mirada global (humanística i comprensiva) a la literatura universal, entesa com a 'espai' de reflexió cultural i psicològica. Ho fa mostrant el caràcter sociocultural, intertextual i individual dels textos literaris, perquè la literatura s'entén millor quan es connecta amb el pensament cultural i amb altres textos, però també quan estimula els sentiments i dona forma a les reflexions personals.

BLOC 1. LITERATURA: PERVIVÈNCIA O TRANSFORMACIÓ? EL PÈNDOL ENTRE LA CONTINUÏTAT I EL CANVI

Fets i conceptes

- **Literatura, entre la ficció i la vida**

- La fricció entre la realitat i la ficció literària.
- La ficció com a necessitat humana i les funcions vitals i socioculturals de la literatura.
- La presència de la literatura en la llengua oral i en els discursos de la quotidianitat: les expressions populars basades en referents literaris (p. ex., és un Don Juan, una Robin Hood, té la síndrome de Peter Pan, el bovarisme, etc.), les metàfores literàries als anuncis, a la premsa, a la retòrica del discurs polític, als videojocs, als jocs de rol, etc.
- L'articulació de l'expressió literària i les ideologies socials. El text literari com a reflex, queixa o reflexió social, exploració de la imaginació, expressió estètica, etc.

- **Literatura universal. Què volem dir?**

- Etimològicament, *literatura* significa lletra escrita però, i la literatura oral?
- Els temes amb valor universal que perviuen. Existeixen o són un constructe cultural? Per què són universals? Com es defineix, aquesta universalitat? Al món, tothom té els mateixos "universals" (mites, símbols, temes, personatges)?
- Els clàssics del món. Què fa que un text sigui considerat un clàssic? Quins seran els clàssics del futur?
- El cànon literari com a construcció cultural. La polèmica proposta de Harold Bloom sobre el cànon occidental.
- I avui, com funciona la dinàmica de recomanació de llibres? Què segueix vigent de les dinàmiques de recomanacions lectores del passat? Què ha canviat? Els premis literaris (el Premi Nobel, premis d'editorials, etc.). El *best-seller*. Els editors i els agents literaris. Els bibliotecaris i la transformació de les biblioteques. Els llibreters i l'evolució de les llibreries; de la llibreria petita i personalitzada a Amazon. El poder dels lectors connectats a la xarxa. Els fòrums i els blocs dels lectors. El fenomen dels *booktubers*.

- **Literatura, transgressió i transformació**

- Revolucions socioliteràries i artístiques. El manifest literari i el trencament amb la tradició: el simbolisme i la reacció envers el realisme narratiu, les avantguardes i l'experimentació amb la paraula i les arts (el manifest futurista, el vers lliure, els cal·ligrames, etc.).

- La capacitat transformadora i simbòlica del text literari.
  - Desmitificació, paròdia i humor. *Versos perversos*, de R. Dahl.
  - La influència dels contes de fades.
- La intertextualitat.
  - La reinterpretació –en textos del passat i contemporanis– dels contes clàssics de base folklòrica que provenen d'altres tradicions (mediterrània, hebrea, índia, àrab i oriental).
  - Les al·lusions als clàssics. El mite del minotaure a *Els jocs de la fam*, de S. Collins.
  - Els textos clàssics revisitats. *Fedra*, de Racine.
  - Les versions digitals dels textos clàssics.
  - Els jocs intertextuals amb els referents clàssics. El mite de Pigmalión d'Ovidi a les *Metamorfosis* al film *My fair lady* de G. Cukor, i a la saga *Un meravellós desastre* de J. McGuire.
  - Gèneres literaris reinterpretats (p. ex., glossa, poesia i rap; els poemes en prosa de Julio Cortázar).
- Les fonts literàries. Els apòcrifs, els plagis, les fanficcions.
- **Literatura i art**
  - La literatura més enllà del text literari: novel·la gràfica, manga, música, teatre, òpera, cinema, escultura, fotografia, etc. Les narracions transmèdia. La contribució de l'art a la literatura. Els grans mites fundadors interpretats des de les arts.
  - L'emergència de la literatura digital, entre la literatura, l'art i el joc. Els jocs o escenaris narratius digitals: són literatura? Les apps literàries. *Chopsticks* de Jessica Anthony i Rodrigo Corral (publicació simultània en paper i app).
  - Els nous llenguatges multimodals en la interpretació literària. El poema objecte, la poesia dibuixada, el videolit.

Procediments (comuns a tots els blocs)

- Interpretació i valoració crítica de textos, temes i pràctiques socioliteràries.
- Aproximació socioliterària a la interpretació dels textos tenint en compte el temps i l'espai.
- Lectura expressiva en veu alta de textos diversos.
- Lectura orientada a l'anàlisi d'un tema o aspecte literari.
- Anàlisi meticulosa de la pervivència i la transformació de gèneres i formes literàries (temes, simbologia i personatges), a partir de la comparació de textos.
- Investigació de les relacions intertextuals entre textos literaris, entre textos literaris i artístics, i també entre textos o discursos de l'actualitat.
- Ús d'estratègies diverses per comprendre millor i amb més profunditat la influència de determinades històries i formes literàries: la comparació entre l'original i la versió (o versions), la comparació entre el llibre i altres formats.
- Connexió entre les referències literàries pròpies i les propostes de l'assignatura.
- Adopció de punts de vista propis sobre els temes literaris que es debaten per saber-los explicar.
- Participació activa i crítica en discussions i debats literaris sobre temes i materials literaris diversos:
  - Producció de discursos orals de tipus reflexiu/analític
  - Comparació de punts de vista diferents i ampliació o revisió del propi
  - Refutació d'argumentacions que són diferents de les pròpies
  - Ús del metallenguatge literari adequat
  - Adequació dels discursos orals al context comunicatiu, tenint en compte els interlocutors
  - Fluïdesa, correcció i respecte per les normes sociocomunicatives de la situació comunicativa
- Experimentació amb la creació literària per enriquir els processos d'anàlisi i d'interpretació.
- Ús de les TIC i dels nous llenguatges multimodals per enriquir la interpretació de les formes i dels temes literaris.
- Cerca d'informació crítica sobre temes, formes, contextos socioliteraris, interpretacions i relacions intertextuals.
- Ús correcte i ètic de les fonts literàries i de les citacions d'altres textos i interpretacions.

Actituds i valors (comuns a tots els blocs)

- Valoració positiva i respecte per la diversitat literària i les peculiaritats de cada autor, text, etc.
- Valoració de la literatura com a espai de reflexió personal i social.
- Ús ètic de la informació i rebuig del plagi d'obres, d'estudis i de continguts a la xarxa.
- Actitud crítica envers la distinció entre el joc literari i el plagi.
- Actitud reflexiva i argumentativa en la lectura guiada i en la interpretació de textos literaris.
- Actitud crítica envers els prejudicis, la discriminació, etc., als textos literaris i en els usos discursius que es fan de la literatura en altres arts o espais discursius (anuncis, etc.).
- Actitud crítica envers el màrqueting del llibre i envers la idea del lector com a consumidor.
- Respecte per les opinions i les interpretacions d'altri.
- Voluntat col·laborativa en la construcció del coneixement sobre la dimensió universal dels textos literaris.
- Valoració positiva de la creativitat i del pensament alternatiu.
- Aspiració a la pulcritud i correcció en el discurs oral o escrit.
- Sensibilitat envers els matisos que proporciona cada llengua en un mateix text.

Orientacions didàctiques del bloc

El conjunt de recursos d'aprenentatge del bloc 1 han d'assegurar la consolidació d'un **lector reflexiu** que sàpiga reflexionar sobre els valors i sobre la dinàmica de les cultures literàries. També ha de garantir que l'alumnat sàpiga parlar sobre el textos literaris amb una actitud proactiva envers la construcció col·lectiva del coneixement literari, adaptant-se a cada context d'intercanvi.

La reflexió es pot centrar al voltant de debats essencials de l'àmbit literari, com ara la fricció entre text literari i vida o la construcció del concepte *literatura universal*. Un debat pot plantejar la reflexió sobre les funcions socials de la literatura al llarg de la història: ensenyar, adoctrinar, entretenir, provocar, etc. Un altre debat pot partir de les representacions que els joves tenen sobre nocions com la de *clàssic* o *cànon literari*, amb l'objectiu de mostrar les complexitats que la noció de *literatura universal* carrega. A tall d'exemple, el debat es pot encetar a partir del cas de concessió, l'any 2016, del Premi Nobel de Literatura a Bob Dylan, amb la polèmica que això va generar. A partir d'aquest exemple es pot explicar que la paraula *literatura* prové de *littera*, lletra escrita, una paraula desencertada per definir el que durant molt de temps va ser exclusivament oral.

L'anàlisi de la intertextualitat, és a dir, de les relacions que s'estableixen entre textos, és clau per comprendre la capacitat transformadora de la literatura. La literatura no es pot entendre sense les al·lusions o reinterpretacions creatives del material literari del passat, com ara els mites fundadors o els contes de fades. A l'aula, la intertextualitat es pot treballar a través de la comparació de contes o mites reinterpretats en textos d'èpoques o cultures diferents. Per exemple, es poden comparar versions del conte de *La Sireneta* (l'original de Hans Christian Andersen, el film de Walt Disney i la novel·la *La veu de la Sirena*, de Carme Riera), per identificar-ne les continuïtats i els canvis tant en la història com en els personatges, i reflexionar sobre el sentit de les transformacions i quines conseqüències tenen; o la concreció del mite de Pigmalión en obres literàries i pel·lícules (a les *Metamorfosis* d'Ovidi, al film *My fair lady* i a la novel·la juvenil *Un meravellós desastre*, de Jamie McGuire).

Les relacions de retroalimentació entre literatura i art també són importants per prendre consciència de l'abast de la cultura literària. A l'aula, l'anàlisi d'alguns temes literaris es pot fer aprofitant material artístic, com ara quadres, fotografies o films, i aprofitant

oportunitats d'esdeveniments concrets que es produeixin durant el curs i es puguin connectar amb la literatura (exposicions, conferències, obres de teatre, performances, etc.). A més, hi ha una part de la literatura actual que es crea artísticament, aprofitant la multimodalitat o l'audiovisualitat, com, per exemple, el poema objecte, la poesia dibuixada o els videolits. El lligam de la literatura amb l'art també pot facilitar un debat sobre la naturalesa artística de la literatura digital i com es relaciona i contribueix a la literatura universal. Aquest debat es pot plantejar després d'haver llegit alguna app literària basada en un text clàssic, com *80 days* (Inkle Studios), basada en *La volta al món en 80 dies*, de Jules Verne, o *iPoe* (Play Creatividad), que inclou alguns dels relats més potents de l'obra d'Edgar Allan Poe.

BLOC 2. LITERATURA I CONSTRUCCIONS SOCIALS

El segon bloc se centra en la presa de consciència de la dimensió sociològica de la literatura. El bloc proposa l'exploració de la idea que la literatura no és neutra: el text literari està impregnat d'ideologies socials i culturals (rols socials i de gènere, posicionaments polítics, cosmovisions, etc.) i en els actes d'escriure i de llegir s'hi reproduïxen, qüestionen o transformen. La capacitat simbòlica del text literari és transformadora, en el sentit que permet repensar les ideologies i les representacions socials des de la ficció. Després d'aprofundir en els elements bàsics que contribueixen a la construcció de la ideologia en la literatura (veus narratives, caràcter sagrat o profà del text literari, el sentit moral de la història i la literatura que ha influït perquè ha estat rebutjada o censurada), el bloc concreta l'anàlisi ideològica dels textos literaris desplegant dos línies de treball complementàries: l'anàlisi de les representacions socials en la literatura i la literatura com a recurs que convida a la reflexió sobre el món i l'actualitat.

BLOC 2. LITERATURA I CONSTRUCCIONS SOCIALS

Fets i conceptes

▪ Literatura i ideologia

- La veu o les veus narratives.
  - En la literatura de tradició oral: els oradors. Els contacontes, els joglars, els rapsodes, els glossadors, els rapers.
  - En la literatura de tradició escrita: el narrador i el punt de vista. *War horse*, de Michael Morpurgo; *La senyora Stendhal*, de Rafel Nadal; *La lladre de llibres*, de Markus Zusak; *El noi del pijama de ratlles*, de John Boyne.
  - En la narració audiovisual i digital: la multimodalitat i el punt de vista.
- Literatura sagrada, literatura profana.
  - Literatura sagrada que explica la fundació del món: oral, visual, dibuixada o esculpida. La tauleta sobre el poema que narra l'epopeia de *Guilgameix*, els textos funeraris de l'Antic Egipte, la narració sobre el món de la Grècia Antiga (els poemes homèrics, la *Teogonia d'Hesíode*), els textos bíblics esculpits a les esglésies i altres textos sagrats de totes les cultures.
  - Literatura i memòria popular. Literatura oral, tradicional i popular: els cants, les cançons, els poemes tradicionals (p. ex., el cantar de gesta, l'haiku japonès), els contes clàssics, les faules, les rondalles, les llegendes.
  - Els usos personals i la funció social de la literatura. Els contacontes, els joglars, els

rapsodes, els glossadors, els rapers.

- La moral en la literatura popular: el bé i el mal, el pecat, els prejudicis, les convencions socials, la tradició.
- Literatura que influeix.
  - Escriptors activistes; Victor Hugo, Miguel Delibes.
  - Escriptors, exili i persecució: poesies d'Antonio Machado; *El Diari d'Ana Frank*; Salman Rushdie; *Si això és un home*, de Primo Levi; *Estels en el cel*, de Khaled Hosseini.
  - La guerra i les reflexions que genera: els bàndols, els guanyadors, els perdedors, els presoners, els exiliats, els refugiats, les víctimes, els testimonis, els que queden, el contraban, etc.
  - Escriptors que són escriptors. Caterina Albert / Víctor Català.
- **Literatura i representacions social**
  - La imatge de la dona en la literatura.
    - La dona a les cultures del món: com a personatge i com a creadora.
    - La dona tràgica: Antígona, Fedra.
    - La dona perfecta: la Galatea de Pigmalíon (dins *Les metamorfosis* d'Ovidi).
    - La dona adúltera: la reina Ginebra; *Madame Bovary*, de Flaubert; *Ana Karèlina*, de Tolstoi.
    - La *femme fatale*: Dalil-la o Justine (*El quartet d'Alexandria*); *Nana*, de Zola; les amants de Baudelaire i d'altres poetes maleïts; les *vamp* (Katniss a *Els jocs de la fam*).
    - La perversa, la dona amb poder: *Lady Macbeth*, de Shakespeare.
    - Lolita o la dona dèbil però morbosa: *Lolita*, de Nabokov; les adolescents al manga.
    - La dona lectora: *Madame Bovary*, de Flaubert.
    - La dona escriptora: *Mrs Dallaway*, de Virginia Woolf (versió fílmica *Las horas*).
    - La dona defensora dels drets de la dona.
    - La dona a la guerra o després de la guerra.
  - Representacions del lector en la literatura
    - El nen/adolescent lector i la necessitat de la fantasia ficcional: *Peter Pan*; *Alícia al país de les meravelles*; la saga *Harry Potter*, de J. K. Rowling.
    - La dona lectora: *Madame Bovary*, de Flaubert.
    - Lectures prohibides que embogeixen: *El Quixot*, de Cervantes; *Fahrenheit 451*, de Bradbury.
    - La construcció de la participació del lector en la literatura. El lector persona que completa la lectura. La sèrie de llibres joc *Tria la teva aventura*; *Rayuela*, de Cortázar; els contes de Gianni Rodari. Els avatars en la literatura digital.
- **Literatura i reflexió social**
  - Les distopies polítiques sobre els riscos del feixisme/comunisme. *Fahrenheit 451*, de Bradbury; *1984*, d'Orwell; *Un món feliç*, d'Huxley; la pel·lícula *Blade Runner*, dirigida per R. Scott.
  - Les narracions autobiogràfiques crítiques: *El diari d'Ana Frank*; la novel·la gràfica *Persépolis*, de M. Sartrapi.
  - La literatura sobre la injustícia social: *Mil sols esplèndids*, de Khaled Hosseini.
  - El retrat crític de la societat i la denúncia social: *Huckleberry Finn*, de M. Twain, *Madame Bovary*, de Flaubert; *El callejón de los milagros*, de Mahfuz.
  - Literatura existencial i de l'absurd.
  - La literatura minoritària. Culta, elitista, difícil, obscura: Góngora, Juan Ramon Jiménez, James Joyce.

Procediments (comuns a tots els blocs)

- Interpretació i valoració crítica de textos, temes i pràctiques socioliteràries.
- Aproximació socioliterària a la interpretació dels textos tenint en compte el temps i l'espai.
- Lectura expressiva en veu alta de textos diversos.
- Lectura orientada a l'anàlisi d'un tema o aspecte literari.
- Anàlisi meticulosa de la pervivència i la transformació de gèneres i formes literàries (temes, simbologia i personatges), a partir de la comparació de textos.
- Investigació de les relacions intertextuals entre textos literaris, entre textos literaris i artístics, i també entre textos o discursos de l'actualitat.

- Ús d'estratègies diverses per comprendre millor i amb més profunditat la influència de determinades històries i formes literàries: la comparació entre l'original i la versió (o versions), la comparació entre el llibre i altres formats.
- Connexió entre les referències literàries pròpies i les propostes de l'assignatura.
- Adopció de punts de vista propis sobre els temes literaris que es debaten per saber-los explicar.
- Participació activa i crítica en discussions i debats literaris sobre temes i materials literaris diversos:
  - Producció de discursos orals de tipus reflexiu/analític
  - Comparació de punts de vista diferents i ampliació o revisió del propi
  - Refutació d'argumentacions que són diferents de les pròpies
  - Ús del metallenguatge literari adequat
  - Adequació dels discursos orals al context comunicatiu, tenint en compte els interlocutors
  - Fluïdesa, correcció i respecte per les normes sociocomunicatives de la situació comunicativa
- Experimentació amb la creació literària per enriquir els processos d'anàlisi i d'interpretació.
- Ús de les TIC i dels nous llenguatges multimodals per enriquir la interpretació de les formes i dels temes literaris.
- Cerca d'informació crítica sobre temes, formes, contextos socioliteraris, interpretacions i relacions intertextuals.
- Ús correcte i ètic de les fonts literàries i de les citacions d'altres textos i interpretacions.

Actituds i valors (comuns a tots els blocs)

- Valoració positiva i respecte per la diversitat literària i les peculiaritats de cada autor, text, etc.
- Valoració de la literatura com a espai de reflexió personal i social.
- Ús ètic de la informació i rebuig del plagi d'obres, d'estudis i continguts a la xarxa.
- Actitud crítica envers la distinció entre el joc literari i el plagi.
- Actitud reflexiva i argumentativa en la lectura guiada i en la interpretació de textos literaris.
- Actitud crítica envers els prejudicis, la discriminació, etc., als textos literaris i en els usos discursius que es fan de la literatura en altres arts o espais discursius (anuncis, etc.).
- Actitud crítica envers el màrqueting del llibre i envers la idea del lector com a consumidor,
- Respecte per les opinions i les interpretacions d'altri.
- Voluntat col·laborativa en la construcció del coneixement sobre la dimensió universal dels textos literaris.
- Valoració positiva de la creativitat i del pensament alternatiu.
- Aspiració a la pulcritud i correcció en el discurs oral o escrit.
- Sensibilitat envers els matisos que proporciona cada llengua en un mateix text.

Orientacions didàctiques del bloc

El conjunt de recursos del bloc 2 ha d'assegurar la consolidació d'un **lector crític** amb el discurs literari, que sàpiga identificar ideologies socials, examinar-les i extreure'n reflexions socioculturals. Amb aquesta finalitat, és recomanable aprofitar la lectura d'obres llunyanes que puguin mostrar les ideologies socials que tot text carrega, a més de l'exercici de la comparació.

L'anàlisi ideològica dels textos literaris es pot plantejar tant en narracions del passat com en textos literaris contemporanis. Les narracions fundacionals i les de tradició popular són especialment adequades per mostrar la dimensió moral o simbòlica de les històries i ressaltar, així, la universalitat de certes narracions. La veu narrativa és un element important en la textualització de les ideologies perquè la perspectiva narrativa canvia segons qui l'explica. La tria del punt de vista narratiu és, precisament, la gràcia d'històries

que es despleguen a través de narradors estratègics com animals (*El gato Murr*, d'Eta Hoffman; *War horse*, de Michael Morpurgo), l'infant (*La senyora Stendhal*, de Rafel Nadal o *El nen del pijama de ratlles*, de John Boyne) o processos abstractes (en *La lladre de llibres*, de Markus Zusak, la mort és la narradora). La identificació de la ideologia, perquè sigui comprensiva, també ha de considerar altres elements relacionats amb el text (diàlegs, gèneres textuais, etc.), el contingut (què s'explica), la forma (la multimodalitat, el suport) i els aspectes socioculturals que influeixen en la popularitat dels textos o les trajectòries d'èxit o fracàs dels artistes.

L'anàlisi de representacions socials en el text literari es pot plantejar en clau transversal. La transversalitat es pot construir creant un corpus de textos (o fragments de textos) seleccionats perquè en conjunt donin compte dels canvis i les continuïtats que una representació social concreta (per exemple, la imatge de la dona o del lector) ha experimentat al llarg d'èpoques i de contextos socioculturals diversos. L'anàlisi comparada de certes representacions socials pot mostrar com la literatura ha funcionat com a altaveu social de crítica o de reivindicació. Perquè el text es relacioni amb certs continguts o informacions, cal que l'alumne desplegui un procés de documentació prèvia a l'anàlisi, que pot incloure notícies, documentals o altres materials audiovisuals o de la xarxa. A més, es recomana especialment que s'aprofitin activament els coneixements previs dels alumnes.

Finalment, la relació entre la literatura i la ideologia també es pot treballar seleccionant textos en els quals la crítica social sigui un element central, com ara les distopies (o antiutopies), que mostren mons possibles que no són desitjats, o la novel·la retrat, que mostra la foscor o la perversitat de certs escenaris socials. També és important aprofitar la diversitat de gèneres literaris, sense oblidar la novel·la gràfica o els diaris personals.

BLOC 3. ELS TEMES MÍTICS QUE PERVIUEN

El tercer bloc pren alguns dels temes o conceptes essencials que han configurat l'imaginari literari universal com a eixos estructuradors de la reflexió literària. Sense aspirar a l'exhaustivitat, els temes universals corresponen a les forces primordials i preocupacions que vertebraven l'existència humana: la culpa, l'amor, el viatge, la por i la mort. Aquests conceptes universals es despleguen en forma d'itineraris literaris recomanats que proposen recorreguts d'anàlisi de temes literaris a través de textos, obres, autors i temes, amb la finalitat última que l'alumne hi integri les seves referències literàries i vagi construint, així, el seu propi mapa literari d'irradiacions textuais.

BLOC 3. ELS TEMES MÍTICS QUE PERVIUEN

Fets i conceptes

▪ La culpa

- El mal, la moral, la prohibició, el destí i el desig reprimat.
- La confessió.
- El càstig.
- El suïcidi com a forma d'expiació.
- La culpabilitat femenina:

- La culpa primordial de la dona.
- La transformació de la culpa en desobediència, luxúria i llibertinatge.
- La reivindicació d'una "cambra pròpia", de Virginia Woolf; *Persépolis*, d'M. Sartrapi.

▪ L'amor i el desamor

- L'amor cortès. La poesia sobre el desig dels trobadors provençals dels segles XII-XIII: Jaufré Rodel; Guillem de Cabestany; *Don Juan Tenorio*, de Zorrilla.
- L'amor en temps de guerra: *Tirant lo Blanc*, de J. Martorell; *Guerra i Pau*, de Lev Tolstoi.
- Amor i possessió: el mite de Pigmalí de les *Metamorfosis*.
- El matrimoni de conveniència: *Mil soles espléndidos*, de Khaled Hosseini.
- La infidelitat.
- El despit: *Touché!*, de Riki Blanco (app).
- El desamor, l'odi, la venjança.
- L'amor impossible que porta a la mort. Amor i destí. El romanticisme i *Werther*, de Goethe; *Romeo i Julieta* de Shakespeare.
- L'amor etern: *La vita nuova*, de Dante; *El amor en los tiempos del cólera*, de G. G. Márquez.

▪ El viatge

- Viatge i llibertat. L'aventura, el risc, el perill: *l'Odissea*, d'Homer; *Viatge a l'infern*, de Dante.
- Viatge i guerra. Supervivència, tortura, sofriment, violència: *Els jocs de la fam*, de Suzanne Collins.
- Viatge i cerca de la veritat. El viatge metafòric d'*El cor de les tenebres*, de Conrad (hi ha adaptació fílmica de Francis Ford Coppola).
- Viatge i honor. L'anhel de conquesta i de triomf: *El hobbit* i *El senyor dels anells*, de Tolkien.
- Viatge i identitat:
  - L'alteritat: *L'étranger*, de Camus.
  - La literatura científica de viatge (o literatura turística) amb valor literari: Gauguin; Darwin; Stevenson; *Els viatges de Gulliver*, de Swift; *Viatge al centre de la terra*, de Jules Verne.
- El viatge a través del temps: *Alícia al país de les meravelles*, de Carroll; *La màquina del temps*, de Wells.
- Viatge a la mort.

▪ Por i mort.

- Monstruositat: *Frankenstein*, de M. Shelley; *Dràcula*, de Bram Stoker.
- La dimensió més fosca/terrible de la dimensió humana: *El cor de les tenebres*, de Conrad; algun conte de Lovecraft; *Dr. Jeckyll i Mr. Hyde*, de Stevenson.
- La mort. El crim.
- L'angoixa metafísica: *Narracions extraordinàries*, d'Edgar. A. Poe; *El fantasma de Canterville*, d'Oscar Wilde.
- Les novel·les policíiques. Escriptors escandinaus (p. ex., Stieg Larsson).
- La por de Déu, dels déus, del que és sobrenatural.
- La por del càstig.
- La superstició.

Procediments (comuns a tots els blocs)

- Interpretació i valoració crítica de textos, temes i pràctiques socioliteràries.
- Aproximació socioliterària a la interpretació dels textos tenint en compte el temps i l'espai.
- Lectura expressiva en veu alta de textos diversos.
- Lectura orientada a l'anàlisi d'un tema o aspecte literari.
- Anàlisi meticulosa de la pervivència i la transformació de gèneres i formes literàries (temes, simbologia i personatges), a partir de la comparació de textos.
- Investigació de les relacions intertextuals entre textos literaris, entre textos literaris i artístics, i també entre textos o discursos de l'actualitat.

- Ús d'estratègies diverses per comprendre millor i amb més profunditat la influència de determinades històries i formes literàries: la comparació entre l'original i la versió (o versions), la comparació entre el llibre i altres formats.
- Connexió entre les referències literàries pròpies i les propostes de l'assignatura
- Adopció de punts de vista propis sobre els temes literaris que es debaten per saber-los explicar.
- Participació activa i crítica en discussions i debats literaris sobre temes i materials literaris diversos:
  - Producció de discursos orals de tipus reflexiu/analític
  - Comparació de punts de vista diferents i ampliació o revisió del propi
  - Refutació d'argumentacions que són diferents de les pròpies
  - Ús del metallenguatge literari adequat
  - Adequació dels discursos orals al context comunicatiu, tenint en compte els interlocutors
  - Fluïdesa, correcció i respecte per les normes sociocomunicatives de la situació comunicativa
- Experimentació amb la creació literària per enriquir els processos d'anàlisi i d'interpretació.
- Ús de les TIC i dels nous llenguatges multimodals per enriquir la interpretació de les formes i dels temes literaris.
- Cerca d'informació crítica sobre temes, formes, contextos socioliteraris, interpretacions i relacions intertextuals.
- Ús correcte i ètic de les fonts literàries i de les citacions d'altres textos i interpretacions.

Actituds i valors (comuns a tots els blocs)

- Valoració positiva i respecte per la diversitat literària i les peculiaritats de cada autor, text, etc.
- Valoració de la literatura com a espai de reflexió personal i social.
- Ús ètic de la informació i rebuig del plagi d'obres, d'estudis i continguts a la xarxa.
- Actitud crítica envers la distinció entre el joc literari i el plagi.
- Actitud reflexiva i argumentativa en la lectura guiada i en la interpretació de textos literaris.
- Actitud crítica envers els prejudicis, la discriminació, etc., als textos literaris i en els usos discursius que es fan de la literatura en altres arts o espais discursius (anuncis, etc.).
- Actitud crítica envers el màrqueting del llibre i envers la idea del lector com a consumidor.
- Respecte per les opinions i les interpretacions d'altri.
- Voluntat col·laborativa en la construcció del coneixement sobre la dimensió universal dels textos literaris.
- Valoració positiva de la creativitat i del pensament alternatiu.
- Aspiració a la pulcritud i correcció en el discurs oral o escrit.
- Sensibilitat envers els matisos que proporciona cada llengua en un mateix text.

Orientacions didàctiques del bloc

El conjunt de recursos d'aprenentatge del bloc 3 han d'assegurar la consolidació d'un **lector implicat i analític**, que sàpiga examinar els textos literaris des del punt de vista temàtic i conceptual, i extreure'n reflexions sobre la naturalesa i la condició humana. Amb aquesta finalitat, és recomanable aprofitar les connexions que s'estableixen amb els recursos dels altres blocs. A més, cal tenir present que l'anàlisi transversal és clau per a l'adquisició dels recursos d'aquest bloc.

Tal com s'ha indicat prèviament, la llista de temes universals recull algunes de les temàtiques amb més presència en la literatura universal i que són més característiques de la literatura occidental, com la culpa, l'amor, el viatge i la por de la mort. Són temes recurrents que nodreixen les històries i les vides dels personatges. Lògicament, la decisió dels textos concrets que es treballen a l'aula condicionarà els temes que es podran explorar i que s'examinaran amb més atenció.

L'anàlisi transversal pot seguir paràmetres comparatístics, com ara l'establiment de vincles temàtics i de lectures que aconseguen connectar les obres entre elles, dialògicament, fet que afavoreix la implicació de l'alumne en una experiència literària més completa, complexa, global i intensiva. A més, l'anàlisi transversal dels temes en textos diferents de cultures, llengües i moments històrics diferents s'ha de recolzar en una consciència del context socioliterari i dels valors socioculturals de grups, comunitats o cultures, perquè expliquen que certs temes hagin perviscut, s'hagin transformat o quedat obsolets. Per tant, en l'anàlisi, sempre cal tenir present la dimensió cultural dels temes literaris de caràcter universal.

BLOC 4. SIMBOLOGIA EN L'IMAGINARI LITERARI UNIVERSAL: ELS MITES FUNDADORS I ELS PERSONATGES I SÍMBOLS ARQUETÍPICS

El quart bloc es focalitza en les formes literàries que perviuen. Les formes literàries s'organitzen en tres grups: les narracions fundadores mítiques, els personatges arquetípics i la imatgeria simbolista. Les narracions fundadores mítiques són les històries que narren l'origen del món (el mite de Pigmalión, la caixa de Pandora, Prometeu, etc.) i que han estat reinterpretades al llarg de la història i de les cultures. Els personatges arquetípics constitueixen estereotips que es recreen, s'actualitzen o es reinventen al llarg del temps i de les obres. La simbologia seleccionada aquí està relacionada amb objectes, espais, imatgeria, metàfores, tòpics i ideals. En conjunt, les formes literàries recollides constitueixen una llista no exhaustiva d'alguns dels recursos literaris més presents que impregnen les històries i narracions de la literatura universal i, per tant, és important conèixer-los per poder enriquir la interpretació dels textos literaris passats i contemporanis.

BLOC 4. SIMBOLOGIA EN L'IMAGINARI LITERARI UNIVERSAL: ELS MITES FUNDADORS I ELS PERSONATGES I SÍMBOLS ARQUETÍPICS

Fets i conceptes

- **Les narracions fundadores mítiques. Els mites mediterranis, nòrdics, àrabs i orientals**

- **La diversitat de personatges a partir dels arquetipus de la tradició**
  - La construcció del personatge: la dimensió física, sociològica i psicològica.
  - Tipologies de personatges arquetípics:
    - Segons la funció narrativa: l'agressor/a, el donant, l'auxiliar o guia, la princesa, el poderós/a, l'heroi o heroïna i el fals heroi.
    - Segons la identitat: l'heroi, el malvat, l'amant, l'espavilat, la dona i personatges mitològics i al·legòrics (la mort, el mite de Pigmalión).
  - Evolució de les formes arquetípiques: continuïtat i canvi.

- **Simbologia que perviu: objectes, espais o llocs, imatgeria i metàfores**
  - Objectes. El mirall com a reflex de la veritat. El filtre d'amor. L'objecte màgic que transforma o que transmet poder: l'espasa, el mocador, el guany, la flor, etc.
  - Espais i llocs. El *locus amoenus*. El bosc com a entorn de perill. L'escola de màgia (Hogwarts). L'Olimp, el lloc sagrat.

- Metàfores. El riu com a metàfora del transcurs de la vida que desemboca en la mort. El món com un teatre / com un somni / com un malson: *La vida es sueño*, de C. de la Barca.
- Tòpics. *Tempus fugit, carpe diem, vanitas vanitatis*.
- Ideals. L'eternitat, l'eterna joventut, la perfecció.

Procediments (comuns a tots els blocs)

- Interpretació i valoració crítica de textos, temes i pràctiques socioliteràries.
- Aproximació socioliterària a la interpretació dels textos tenint en compte el temps i l'espai.
- Lectura expressiva en veu alta de textos diversos.
- Lectura orientada a l'anàlisi d'un tema o aspecte literari.
- Anàlisi meticulosa de la pervivència i la transformació de gèneres i formes literàries (temes, simbologia i personatges), a partir de la comparació de textos.
- Investigació de les relacions intertextuals entre textos literaris, entre textos literaris i artístics, i també entre textos o discursos de l'actualitat.
- Ús d'estratègies diverses per comprendre millor i amb més profunditat la influència de determinades històries i formes literàries: la comparació entre l'original i la versió (o versions), la comparació entre el llibre i altres formats.
- Connexió entre les referències literàries pròpies i les propostes de l'assignatura.
- Adopció de punts de vista propis sobre els temes literaris que es debaten per saber-los explicar.
- Participació activa i crítica en discussions i debats literaris sobre temes i materials literaris diversos:
  - Producció de discursos orals de tipus reflexiu/analític.
  - Comparació de punts de vista diferents i ampliació o revisió del propi.
  - Refutació d'argumentacions que són diferents de les pròpies.
  - Ús del metallenguatge literari adequat.
  - Adequació dels discursos orals al context comunicatiu, tenint en compte els interlocutors.
  - Fluïdesa, correcció i respecte per les normes sociocomunicatives de la situació comunicativa.
- Experimentació amb la creació literària per enriquir els processos d'anàlisi i d'interpretació.
- Ús de les TIC i dels nous llenguatges multimodals per enriquir la interpretació de les formes i dels temes literaris.
- Cerca d'informació crítica sobre temes, formes, contextos socioliteraris, interpretacions i relacions intertextuals.
- Ús correcte i ètic de les fonts literàries i de les citacions d'altres textos i interpretacions.

Actituds i valors (comuns a tots els blocs)

- Valoració positiva i respecte per la diversitat literària i les peculiaritats de cada autor, text, etc.
- Valoració de la literatura com a espai de reflexió personal i social.
- Ús ètic de la informació i rebuig del plagi d'obres, d'estudis i continguts a la xarxa.
- Actitud crítica envers la distinció entre el joc literari i el plagi.
- Actitud reflexiva i argumentativa en la lectura guiada i en la interpretació de textos literaris.
- Actitud crítica envers els prejudicis, la discriminació, etc., als textos literaris i en els usos discursius que es fan de la literatura en altres arts o espais discursius (anuncis, etc.).
- Actitud crítica envers el màrqueting del llibre i envers la idea del lector com a consumidor.
- Respecte per les opinions i les interpretacions d'altri.
- Voluntat col·laborativa en la construcció del coneixement sobre la dimensió universal dels textos literaris.
- Valoració positiva de la creativitat i del pensament alternatiu.
- Aspiració a la pulcritud i correcció en el discurs oral o escrit.
- Sensibilitat envers els matisos que proporciona cada llengua en un mateix text.

Orientacions didàctiques del bloc

El conjunt de recursos del bloc 4 han d'assegurar la consolidació d'un **lector analític**, que sàpiga percebre els fenòmens d'alternança i permanència en matèria estètica. Així, l'alumne ha de saber reflexionar sobre l'actualitat dels mites i dels personatges arquetípics, a més de comparar elements simbòlics; sempre amb l'actitud analítica de contrastar la història amb l'actualitat, a més d'aprofitar l'exercici per reflexionar sobre la condició humana.

Els mites fundadors, és a dir, els relats que expliquen els orígens del món, recollits en alguns llibres de cada cultura (*l'Eneida* de Virgili, *Les metamorfosis* d'Ovidi, *La Bíblia*, etc.), són la base de moltes narracions del passat i contemporànies. La voluntat del mite de donar significat al món explica que encara siguin vigents en l'actualitat. A l'aula, es poden proposar itineraris de lectura vertebrats a partir del mite, de manera que l'anàlisi transversal visibilitzi l'apropiació del mite en una cultura a través de l'anàlisi de les transformacions que ha experimentat en textos i obres artístiques diverses. A més, la comparació puntual entre el text primigeni d'un mite i una reinterpretació pot ser un exercici magnífic per analitzar-ne la vigència.

D'altra banda, els personatges són peces imprescindibles d'una narració: sense personatge no hi ha història. Els personatges sovint són punts de partida de la creació literària i, precisament per això, esdevenen clau en el procés interpretatiu del lector, perquè personalitzen les històries. Els personatges arquetípics són elements comparables entre històries, i per això a l'aula es poden plantejar anàlisis transversals centrades en la psicologia i la història dels personatges, exercici que també pot facilitar la reflexió sobre la condició humana.

Finalment, la imatgeria simbòlica és essencial en la construcció estètica dels textos. La identificació de la simbologia i la consciència del que representen en l'imaginari cultural i literari és clau per enriquir la interpretació dels textos. L'anàlisi comparativa entre símbols presents en textos diferents permet desplegar observacions sobre l'evolució cultural de les formes literàries.

En definitiva, la literatura universal ha de permetre un millor coneixement del patrimoni cultural que envolta l'alumne perquè pugui comprendre millor el present a la llum del passat, alhora que li serveixi com a eina d'autoexploració i autoconeixement. Per tot això, es recomana que les obres literàries que es proposin per a l'estudi es relacionin amb les expressions artístiques i es confrontin amb altres llenguatges, especialment amb la imatge, seguint Coleridge, que pensava que totes les arts eren formes de poesia. És en aquest punt que resulta molt important l'aprofitament actiu de les connexions amb altres assignatures, buscant que la mirada humanística contribueixi a completar les interpretacions literàries.

CRITERIS D'AVUACIÓ

CRITERIS D'AVUACIÓ DE LA C1

C1. Reconstruir de forma interpretativa l'evolució cultural de temes i formes literàries

CA1. Destresa

CA2. Rigor

CA3. Judici raonat

CA1. Destresa

La destresa és la qualitat de dominar una habilitat, d'executar una capacitat. Així, una lectura destra en el context de la literatura universal és la que estableix amb habilitat relacions d'intertextualitat entre textos (en un sentit multimodal).

Perquè una lectura sigui destra es requereix que el lector orienti la lectura a una comprensió holística, tenint en compte altres textos i elements literaris que siguin rellevants per a la interpretació. La relació entre textos es pot concretar en la identificació de contrastos o similituds quant a temes (històries, mites, etc.) i formes literàries (personatges, símbols, gèneres textuais, etc.).

CA2. Rigor

El rigor és una qualitat relacionada amb l'exigència i la cura en l'elaboració d'una tasca o la consecució d'un objectiu. Fa referència tant al procés com al producte final. Aplicat a l'acció competent, el rigor posa l'accent en l'escrupolositat metodològica i la minuciositat a l'hora d'analitzar i reconstruir interpretativament l'evolució cultural de temes i formes literàries en textos de la literatura universal i actual.

Així, perquè una interpretació sigui rigorosa, cal una lectura atenta i meticulosa, a més d'ordenada. En part, el rigor també està relacionat amb el fet de poder justificar les observacions recurrent a evidències textuais i a bons arguments.

CA3. Judici raonat

El judici raonat és una qualitat del pensament que es refereix a la valoració justificada d'una idea, d'un tema o de les relacions entre textos o elements diversos. El judici requereix accions diverses, com ara observar, llegir i analitzar amb atenció, identificar punts forts i febles, i valorar-los, individualment i en conjunt. El judici, quan és raonat, se sustenta en criteris, arguments, anàlisis o reflexions clars i argumentats, i que són els que contribueixen a formar el punt de vista i a definir una opinió.

Una interpretació de l'evolució sociocultural dels valors literaris, quan es basa en un judici raonat, se sustenta en una anàlisi prèvia meticulosa de la qual es desprenen arguments i reflexions.

CRITERIS D'AVUACIÓ DE LA C2

C2. Establir vincles entre els textos literaris i la història de les idees

CA1. Pertinència

CA2. Lectura crítica

CA1. Pertinència

Aplicada a l'acció competent d'establir vincles entre els textos literaris i la història de les idees, la pertinència és una qualitat que posa l'accent en la idoneïtat de les relacions de continuïtat, semblança o contrast que es poden identificar en la literatura, la història de les mentalitats i les arts. Els vincles qualitatius que s'estableixen entre aquests àmbits culturals al voltant de textos concrets reforcen la comprensió cultural i psicològica dels

textos literaris, alhora que permeten un acostament holístic i humanístic a la construcció cultural dels temes i les formes literàries. Perquè una relació sigui pertinent cal una lectura contextualitzada que faci referència a la construcció de les ideologies socials a través del temps i l'espai geocultural.

CA2. Lectura crítica

La lectura crítica és la qualitat d'expressar raonadament una opinió, un posicionament o un punt de vista construïts com a reacció a la lectura d'un text o conjunt de textos (entès, el text, en el sentit més global com a discurs multimodal). Quan aquesta qualitat s'aplica a la interpretació dels vincles entre els textos literaris i la història de les idees, la lectura crítica es refereix a la interpretació de la pervivència o transformació dels valors literaris clàssics en la cosmovisió i la sensibilitat estètica actuals. La interpretació crítica es dona quan s'identifiquen relacions d'intertextualitat pertinents i adequades, que són les que permeten la presa de consciència de la vigència d'un tema o forma literària. La vigència d'un fenomen o element literari és observable a partir del contrast o la comparació de productes i també a partir de l'exercici d'identificació del fenomen en productes de l'actualitat. D'altra banda, la lectura crítica també implica que els vincles que s'estableixen siguin raonables i que es puguin justificar amb arguments o evidències. En aquest context, la justificació adequada es dona quan la connexió entre la literatura, la història i les arts es pot raonar aportant evidències i arguments observables.

EXPECTATIVES DE FINAL DE CICLE

EXPECTATIVES DE FINAL DE CICLE DE LA C1

C1. Reconstruir de forma interpretativa l'evolució cultural de temes i formes literàries

Al final de batxillerat, l'alumne reconstrueix de forma interpretativa l'evolució cultural de temes i formes literàries quan estableix amb destresa connexions entre textos (siguin literaris o altres productes artístics o culturals), n'identifica els elements comuns (tema, gràcia literària, etc.) i detecta diferències en el tractament. Explica com els valors literaris (els temes i les formes literàries) canvien en el temps i l'espai cultural i geogràfic, i pren consciència de la seva influència en la pràctica de crear, interpretar i comentar textos literaris.

D'altra banda, per reconstruir aquesta evolució cultural de temes i formes literàries, l'alumne ha de ser rigorós a l'hora d'analitzar les informacions procedents de la cerca bibliogràfica i documental. En fer-ho, considera elements formals (estructura, gèneres literaris), estilístics i retòrics i utilitza amb rigor un ampli repertori de recursos lingüístics, retòrics i estilístics per conceptualitzar les relacions intertextuals i l'evolució dels valors literaris i poder-les expressar amb claredat. A la vegada, en la seva anàlisi rigorosa de la informació és capaç de contrastar el gust personal amb la valoració consensuada i crítica d'un text o tema literari.

Finalment, l'alumne argumenta la pervivència o les transformacions de temes, arguments literaris o personatges arquetípics en la literatura de tradició europea, amb una projecció en altres literatures més enllà de la cultura occidental. Justifica la seva opinió aportant evidències textuais o arguments propis de la crítica literària, i usa un metallenguatge

literari pertinent i adequat al registre i a la situació comunicativa. A l'últim, contrasta la interpretació pròpia sobre el text literari amb la dels altres, i identifica i avalua els punts amb què està d'acord o en desacord acceptant que la polisèmia del discurs literari porta a la coexistència d'interpretacions diferents amb sentit.

EXPECTATIVES DE FINAL DE CICLE DE LA C2

C2. Establir vincles entre els textos literaris i la història de les idees

Al final de batxillerat l'alumne estableix vincles entre els textos literaris i la història de les idees quan situa pertinentment els textos literaris en el marc de la història literària i en el context sociolingüístic, cultural i geogràfic des d'on s'han concebut o al qual fan referència, aprofitant la informació sociolingüística que es pot extreure de l'original. A la vegada, també és capaç de descriure amb pertinència la influència que molt sovint tenen aquests textos en la societat des d'una visió humanística de la literatura, entesa com un espai cultural de construcció de coneixement que ens permet entendre la cultura i les transformacions en la història de la humanitat.

D'altra banda, l'alumne és crític quan estableix lligams conceptuals entre els grans temes i tòpics literaris i la societat actual i quan valora críticament les relacions d'influència entre autors, textos i valors actuals. A més, argumenta les relacions de similitud o de contrast entre textos literaris i altres productes artístics i culturals i justifica les relacions que estableix entre la literatura, la història i les arts aportant observacions concretes, exemples, comparacions i interpretacions paral·leles.

QUADRES DE SÍNTESI

QUADRE DE SÍNTESI DE LA C1

QUADRE DE SÍNTESI DE LA C2

Competència 2 i les seves dimensions

Interpretar textos humanísticament, aprofitant elements històrics, culturals, sociolingüístics i d'història de la literatura

C2 Establir vincles entre els textos literaris i l'imaginari històric, social i artístic

Prendre consciència del desenvolupament dels temes literaris en altres contextos artístics (arts plàstiques, cinema, literatura digital, etc.)

Valorar la influència dels textos literaris del passat en els valors i pràctiques culturals i estètiques actuals

Criteris d'avaluació

CA1. Pertinència

CA2. Lectura crítica

Expectatives de final de cicle

Al final de batxillerat l'alumne estableix vincles entre els textos literaris i la història de les idees quan situa pertinentment els textos literaris en el marc de la història literària i en el context sociolingüístic, cultural i geogràfic des d'on s'han concebut o al qual fan referència, aprofitant la informació sociolingüística que es pot extreure de l'original. A la vegada, també és capaç de descriure amb pertinència la influència que molt sovint tenen aquests textos en la societat, des d'una visió humanística de la literatura, entesa com un espai cultural de construcció de coneixement que ens permet entendre la cultura i les transformacions en la història de la humanitat.

D'altra banda, l'alumne és crític quan estableix lligams conceptuals entre els grans temes i tòpics literaris i la societat actual i quan valora críticament les relacions d'influència entre autors, textos i valors actuals. A més, argumenta les relacions de similitud o de contrast entre textos literaris i altres productes artístics i culturals i justifica les relacions que estableix entre la literatura, la història i les arts aportant observacions concretes, exemples, comparacions i interpretacions paral·leles.